

มหาสติปัญญาสูตร

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒

ทีฆนิกาย มหาวรรค

๕. มหาสติปัญญาสูตร (๒๒)

[๒๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงชนบท มีนิคมของชาวกุรุ ชื่อว่ากัมมาสทัมมะ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความ โศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพานที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระ นิพพาน

หนทางนี้ คือ สติปัญญา ๔ ประการ ๔ ประการ เป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็น**กายในกาย**อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑

พิจารณาเห็น**เวทนาในเวทนา**อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑

พิจารณาเห็น**จิตในจิต**อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑

พิจารณาเห็น**ธรรมในธรรม**อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ ๗

จบอุทเทสวารกถา

[๒๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะ หน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า

เมื่อหายใจออก**ยาว** ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้า**ยาว** ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว

เมื่อหายใจออก**สั้น** ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้า**สั้น** ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น

ย่อมสำเนียงว่า เราจักเป็นผู้กำหนด**รู้ตลอดกองลมหายใจทั้งปวง**หายใจออก ย่อมสำเนียงว่า เราจักเป็นผู้ กำหนด**รู้ตลอดกองลมหายใจทั้งปวง**หายใจเข้า

ย่อมสำเนียงว่า เราจัก**ระงับกายสังขาร**หายใจออก ย่อมสำเนียงว่า เราจัก**ระงับกายสังขาร**หายใจเข้า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายช่างกลึงหรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ขยัน เมื่อชักเชือกกลึงยาว ก็รู้ชัด ว่า เราชักยาวเมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่า เราชักสั้น แม้นั้นใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น

ข่อมสำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจออก ข่อมสำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า

ข่อมสำเนียงกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ข่อมสำเนียงกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า
ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุข่อมพิจารณาเห็นกายในกาย**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย**ภายนอก**บ้าง
พิจารณาเห็นกายในกายทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น
ธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในกายบ้าง ข่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**

คูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบอานาปานบรรพ

[๒๗๕] คูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง

ภิกษุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่าเรา**เดิน**

เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่าเรา**ยืน**

เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่าเรา**นั่ง**

เมื่อนอนก็รู้ชัดว่าเรา**นอน** หรือ

เธอตั้งกายไว้ด้วยอาการอย่างใดๆ ก็รู้ชัดอาการอย่างนั้นๆ

ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุข่อมพิจารณาเห็นกายในกาย**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นกายในกายทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในกายบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในกายบ้าง ข่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**

คูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบอิริยาปถบรรพ

[๒๗๖] คูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง

ภิกษุข่อมทำความรู้สึกตัว

ในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการสู่เข้า ในการเหยียดออก

ในการทรงผ้าสังฆาฏิบาตรและจีวร

ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ

ข้อมทำความรู้สึกรู้ตัว

ในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุข้อมพิจารณาเห็นกายในกาย**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นกายในกายทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในกายบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในกายบ้าง ข้อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอัสยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**

คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบสัมปชัญญบรรพ

[๒๗๗] คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง

ภิกษุข้อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุรรอบ

เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้

ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหาร
ใหม่ อาหารเก่า

ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร

คุณภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือน ได้มีปากสองข้าง เต็มด้วยธาตุชาติต่างชนิดคือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว
ถั่วเหลือง งา ข้าวสาร บุรุษผู้มีนัยน์ตาดีแก่ใถ่นั้นแล้ว พึงเห็นได้ว่า นี่ข้าวสาลี นี่ข้าวเปลือก นี่ถั่วเขียว นี่ถั่ว
เหลือง นี่งา นี่ข้าวสาร ฉันท

ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุร
รอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้

ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหาร
ใหม่ อาหารเก่า

ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดังพรรณนามา จะนี้

ภิกษุข้อมพิจารณาเห็นกายในกาย**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นกายในกายทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในกายบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในกายบ้าง ข้อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอัสยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**

คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบปฏิภูมณสิการบรรพ

[๒๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ขยัน ฆ่าโคแล้ว แบ่งออกเป็นสาม นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง ฉันทโค

ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังพรรณนา

มาฉะนั้น ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ

อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบธาตุมนสิการบรรพ

[๒๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า

พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า

ตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่จันทพอง มีสีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด

เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า

ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนั้น

ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ

อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า

พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า **อันฝูงกาจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกรุมจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง**

หมู่สุนัขกัดกินอยู่บ้าง หมู่สุนัขจิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง หมู่สัตว์ตัวเล็ก ๆ กัดกินอยู่บ้าง

เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า

ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนั้น

ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในกายบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า

เป็นร่างกระดูก ยังมีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๒] คุณกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า
เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อ แต่ยังเป็นเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๓] คุณกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า
เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๔] คุณกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ
เป็นกระดูก ปราศจากเส้นเอ็นผูกมัดแล้ว เรี่ยรายไปในทิศใหญ่ทิศน้อย คือ กระดูกมือไปทางหนึ่ง
กระดูกเท้าไปทางหนึ่ง กระดูกแข้งไปทางหนึ่ง กระดูกขาไปทางหนึ่ง กระดูกสะเอวไปทางหนึ่ง
กระดูกหลังไปทางหนึ่ง กระดูกสันหลังไปทางหนึ่ง กระดูกซี่ข้างไปทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกไปทาง
หนึ่ง กระดูกไหล่ไปทางหนึ่ง กระดูกแขนไปทางหนึ่ง กระดูกคอไปทางหนึ่ง กระดูกคางไปทางหนึ่ง
กระดูกฟันไปทางหนึ่ง กะโหลกศีรษะไปทางหนึ่ง
เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความ
เป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นกายในกายทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในกายบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือนั่นอะไรๆ ในโลก**

คุณกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๕] คุณกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ
ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกมีสีขาว เปรียบด้วยสีสังข์ ฯลฯ

[๒๘๖] คุณกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ
เป็นกระดูกกองเรียงรายอยู่แล้วกินปีหนึ่งขึ้นไป ฯลฯ

[๒๘๗] คุณกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ
เป็นกระดูกผุ เป็นจณแล้ว เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า

ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกาย**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นกายในกายทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในกายบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**กิเลส**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือนั่นอะไรๆ ในโลก**
คุณกริขุทั้งหลาย อย่างนี้แล กิขุชื่อว่าพิจารณาเห็นภายในภายในอยู่ ฯ

จบนวิเสถิกาบรรพ
จบภยานุปัสสนา

[๒๘๘] คุณกริขุทั้งหลาย กิขุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่อย่างไรเล่า
กิขุในธรรมวินัยนี้
เสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา หรือ
เสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา หรือ
เสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา หรือ
เสวยสุขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา**มีอามิส** หรือ
เสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา**ไม่มีอามิส** หรือ
เสวยทุกขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา**มีอามิส** หรือ
เสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา**ไม่มีอามิส** หรือ
เสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา**มีอามิส** หรือ
เสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา**ไม่มีอามิส** ดังพรรณนามาจะนี้
กิขุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา**ภายนอก**บ้าง
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง
พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในเวทนาบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในเวทนาบ้าง อีกอย่างหนึ่ง
สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น
เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**กิเลส**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือนั่นอะไรๆ ในโลก**
คุณกริขุทั้งหลาย อย่างนี้แล กิขุชื่อว่า พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯ

จบเวทนานุปัสสนา

[๒๘๙] คุณกริขุทั้งหลาย กิขุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่อย่างไรเล่า
กิขุในธรรมวินัยนี้
จิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ
จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ
จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ
จิตหตฺถุ ก็รู้ว่าจิตหตฺถุ จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน

จิตเป็นมรรค ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรค หรือจิตไม่เป็นมรรค ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรค
จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า
จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ
จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น ดังพรรณนามาจะนี้
ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิต**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิต**ภายนอก**บ้าง
พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง
พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในจิตบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในจิตบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในจิตบ้าง ย่อมอยู่ อีกรอย่างหนึ่ง
สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า จิตมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น
เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**
คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯ
จบจิตตานุปัสสนา

[๒๕๐] คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ อย่างไรเล่า
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ
นิวรรณ์ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือนิวรรณ์ ๕ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เมื่อ**กามฉันท**มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันท**มีอยู่** ณ ภายในจิตของเรา หรือ
เมื่อ**กามฉันท**ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันท**ไม่มีอยู่** ณ ภายในจิตของเรา
อนึ่ง กามฉันท**ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้น
ด้วย กามฉันท**ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้น
ด้วยกามฉันท**ที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกรอย่างหนึ่ง
เมื่อ**พยาบาท**มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาท**มีอยู่** ณ ภายในจิตของเรา หรือ
เมื่อ**พยาบาท**ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาท**ไม่มีอยู่** ณ ภายในจิตของเรา
อนึ่ง พยาบาท**ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
พยาบาท**ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
พยาบาท**ที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกรอย่างหนึ่ง
เมื่อ**ถีนมิทระ**มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทระ**มีอยู่** ณ ภายในจิตของเรา หรือ
เมื่อ**ถีนมิทระ**ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทระ**ไม่มีอยู่** ณ ภายในจิตของเรา
อนึ่ง ถีนมิทระ**ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
ถีนมิทระ**ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
ถีนมิทระ**ที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกรอย่างหนึ่ง

เมื่ออุทซัจจุกุกุจะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทซัจจุกุกุจะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ
เมื่ออุทซัจจุกุกุจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทซัจจุกุกุจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา
อนึ่ง อุทซัจจุกุกุจะที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
อุทซัจจุกุกุจะที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเอียดได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
อุทซัจจุกุกุจะทีละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง
เมื่อวิจิกิจณามีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจณามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา
หรือเมื่อวิจิกิจณาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจณาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา
อนึ่ง วิจิกิจณาที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
วิจิกิจณาที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเอียดได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
วิจิกิจณาทีละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาจะนี้
ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง
สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น
เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถึงมโนะอะไรๆ ในโลก
คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิ वर्ณ ๕ อยู่ ฯ

จบนิ वर्ณบรรพ

[๒๕๑] คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ
อุปาทานขันธ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานขันธ ๕ อย่างไรเล่า
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า
อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป
อย่างนี้เวทนา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา อย่างนี้ความดับแห่งเวทนา
อย่างนี้สัญญา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา อย่างนี้ความดับแห่งสัญญา
อย่างนี้สังขาร อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร อย่างนี้ความดับแห่งสังขาร
อย่างนี้วิญญาณ อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาณ ดังพรรณนามาจะนี้
ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น
เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**
คุณกรศึกษาทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ **อุปาทานขั้น ๕** อยู่ ๑

จบชั้นบรรพ

[๒๕๒] คุณกรศึกษาทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม
คือ**อายตนะภายในและภายนอก ๖** ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายตนะ
ภายในและภายนอก ๖ อย่างไรเล่า
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักนัยน์ตา รู้จักรูป และรู้จักนัยน์ตาและรูปทั้ง ๒ นั้น
อันเป็นที่อาศัย**บังเกิดของสังโยชน์**
อนึ่ง **สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
ภิกษุย่อมรู้จักหู รู้จักเสียง ...
ภิกษุย่อมรู้จักจมูก รู้จักกลิ่น ...
ภิกษุย่อมรู้จักลิ้น รู้จักรส ...
ภิกษุย่อมรู้จักกาย รู้จักสิ่งที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย ...
ภิกษุย่อมรู้จักใจ รู้จักธรรมารมณ์ และรู้จักใจและธรรมารมณ์ทั้ง ๒ นั้น
อันเป็นที่อาศัย**บังเกิดของสังโยชน์**
อนึ่ง **สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด** ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย
คังพรรณนามาจะนี้
ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรม**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรม**ภายนอก**บ้าง
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง
พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในธรรมบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในธรรมบ้าง
พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง
สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น
เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**
คุณกรศึกษาทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ**อายตนะภายใน**
และภายนอก ๖ อยู่ ๑

จบอายตนะบรรพ

[๒๕๓] คุณกริกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม

คือ **โพชฌงค์ ๓** ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือโพชฌงค์ ๓ อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อ **สติสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า

สติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่อสติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายใน

ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

สติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **สัมมวิเจยสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **วิเวกสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **ปีติสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง **ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **สมาธิสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **อุเบกขาสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขา

สัมโพชฌงค์ **มีอยู่** ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ **ไม่มีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

ดังพรรณานาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรม **ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรม **ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้ง **ภายใน**ทั้ง **ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น **ธรรมคือความเกิดขึ้น** ในธรรมบ้าง พิจารณาเห็น **ธรรมคือความเสื่อม** ในธรรมบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง **ความเกิดขึ้น** ทั้ง **ความเสื่อม** ในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่น อยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียง **สักว่าความรู้** เพียง **สักว่าอาศัยระลึก** เท่านั้น

เธอเป็นผู้ **อันค้นหา** และ **ทริฐิ** ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ **ไม่ถือนั่นอะไรๆ ในโลก**

คุณกริกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ **โพชฌงค์ ๓** อยู่ ฯ

จบโพชฌงค์บรรพ

จบภาณวารที่หนึ่ง

[๒๕๔] คุณกริกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม

คือ **อริยสัจ ๔** อยู่ ศึกษาศึกษาเห็นธรรมในธรรมคืออริยสัจ ๔ อยู่อย่างไรเล่า ศึกษาศึกษาในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ฯ

คุณกรศึกษาทั้งหลาย ก็ **ทุกขอริยสัจ** เป็น โฉน แม้ชาติก็เป็นทุกข์ แม้ชรา ก็ เป็นทุกข์ แม้มรณะก็เป็นทุกข์ แม้โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมนัสอุปายาส ก็ เป็นทุกข์ แม้ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ แม้ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์

โดยย่อ **อุปาทานขันธทั้ง ๕ เป็นทุกข์** ฯ

[๒๕๕] คุณกรศึกษาทั้งหลาย ก็ **ชาติ** เป็น โฉน

ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลงเกิด เกิดจำเพาะ ความปรากฏแห่งขันธ ความได้อายตนะครบ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชาติ ฯ

ก็ **ชรา** เป็น โฉน ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หนังเป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่ห่อหมกแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชรา ฯ

ก็ **มรณะ** เป็น โฉน ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู ความตาย ความทำกาลละ ความทำลายแห่งขันธ ความทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่ามรณะ ฯ

ก็ **โสกะ** เป็น โฉน ความแห้งใจ กิริยาที่แห้งใจ ภาวะแห่งบุคคลผู้แห้งใจ ความผาก ณ ภายใน ความแห้งผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าโสกะ ฯ

ก็ **ปริเทวะ** เป็น โฉน ความคร่ำครวญ ความรำไรรำพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่รำไรรำพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของบุคคลผู้รำไรรำพัน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าปริเทวะ ฯ

ก็ **โทมนัส** เป็น โฉน ความลำบากทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์ เกิดแต่กายสัมผัส อันนี้เรียกว่าโทมนัส ฯ

ก็ **โทมนัส** เป็น โฉน ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวยอารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์ เกิดแต่มนัสสัมผัส อันนี้เรียกว่าโทมนัส ฯ

ก็ **อุปายาส** เป็น โฉน ความแค้น ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าอุปายาส ฯ

ก็**ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก** ก็เป็นทุกข์ เป็นโศก ความประสพความพรั่งพร้อม ความร่วม ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความไม่ผาสุก ปรารถนาความไม่ เกษมจากโยคะ ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็**ความพลัดพรากจากสิ่งที่ดี** ก็เป็นทุกข์ เป็นโศก ความไม่ประสพความไม่พรั่งพร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ดีเกื้อกูล ปรารถนาความผาสุก ปรารถนาความเกษมจากโยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อมาตย์ หรือ ญาติสาโลหิต ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความพลัด พรากจากสิ่งที่ดีก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็**ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้** แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ เป็นโศก ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความ เกิดเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความเกิดเป็นธรรมดา ขอความเกิดอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อ นั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความแก่เป็น ธรรมดา ขอความแก่อย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่ง ใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์

ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความเจ็บเป็น ธรรมดา ขอความเจ็บอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่า ปรารถนาสิ่ง ใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์

ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่เพียงมีความตายเป็น ธรรมดา ขอความตายอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่ง ใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์

ความปรารถนา ข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอ เราไม่เพียงมีโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาสเป็นธรรมดา ขอโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส อย่ามีมาถึงเรา เลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็โดยย่อ **อุปาทานขันธ ๕** เป็นทุกข์ เป็นโศก อุปาทานขันธ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้เรียกว่า โดยย่อ อุปาทานขันธทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ ฯ

[๒๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็**ทุกขสมุทัยอริยสัจ** เป็นโศก

ตัณหานี้ใดอันมีความเกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน เพลิดเพลินยิ่งนักใน อารมณ์นั้นๆ คือ **กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา** ฯ

[๒๕๗] คุณกริภิกษุทั้งหลาย ก็**คัมภานัน**นั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่ไหน เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันนั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานัน เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ มานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานัน เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส มานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา มานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธรรมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธรรมตัณหา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ธรรมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปพิจารณา สัททพิจารณา คันธพิจารณา รสพิจารณา โผฏฐัพพพิจารณา ธรรมพิจารณา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

คุณกริภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า **ทุกขสมุทัยอริยสัจ** ฯ

[๒๕๘] คุณกริภิกษุทั้งหลาย ก็**ทุกขนิโรธอริยสัจ**เป็นไฉน

ความส่ำรอกและความดับโดยไม่มีเหลือ ความสละ ความส่งคืน ความปล่อยวาง ความไม่มีอาลัย ในคัมภานันนั้น ก็คัมภานันนั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่ไหน เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก คัมภานันนั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ ๑

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ มานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ๑

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส มานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ๑

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา มานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ ๑

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ัมมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ๑

รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ัมมสัญญาเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ๑

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ัมมตัณหา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ๑

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ัมมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ ๑

รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โผฏฐัพพวิจารณ์ ัมมวิจารณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ๑

คุณกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า **ทุกขนิโรธอริยสัง** ๑

[๒๕๕] คุณกรภิกษุทั้งหลาย ก็**ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง**เป็นไฉน

นี่คือ**มรรคมืองค์ ๘** อันประเสริฐ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ก็**สัมมาทิฐิ**เป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันนี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ ๑

สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน อันนี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ ๑

สัมมาวาจา เป็นไฉน การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า อันนี้เรียกว่า สัมมาวาจา ๑

สัมมากรรมันตะ เป็นโณ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติดิในกาม อันนี้เรียกว่า สัมมากรรมันตะ ฯ

สัมมาอาชีวะ เป็นโณ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ฯ

สัมมาวายามะ เป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดฉันทะพยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขัน เต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่า สัมมาวายามะ ฯ

สัมมาสติ เป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกละเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกละเสียได้ อันนี้เรียกว่า สัมมาสติ ฯ

สัมมาสมาธิ เป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่เวกอยู่ เธอบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุดุติยฌานที่พระอริยทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มั่งคั่งด้วยกาย เธอบรรลุตติยฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ** ฯ

ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรม**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรม**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้ง**ภายใน**ทั้ง**ภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเกิดขึ้น**ในธรรมบ้าง พิจารณาเห็น**ธรรมคือความเสื่อม**ในธรรมบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้ง**ความเกิดขึ้น**ทั้ง**ความเสื่อม**ในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกรอย่างหนึ่ง

สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้อัน**ตัณหา**และ**ทิฐิ**ไม่อาศัยอยู่แล้ว และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก**

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ ฯ

จบสังจบบรรพ

จบธัมมานุปัสสนา

[๓๐๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็

ผู้ใดผู้หนึ่ง ฟังเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ **ตลอด ๗ ปี** เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหันต์ผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็น **พระอนาคามี** ๑ ๗ ปียกไว้

ผู้ใดผู้หนึ่ง ฟังเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ **ตลอด ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี**

เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหันต์ผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็น **พระอนาคามี** ๑ ๑ ปียกไว้

ผู้ใดผู้หนึ่ง ฟังเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ **ตลอด ๗ เดือน** เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหันต์ผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็น **พระอนาคามี** ๑ ๗ เดือนยกไว้

ผู้ใดผู้หนึ่ง ฟังเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ **ตลอด ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ...**

๑ เดือน ... กึ่งเดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหันต์ผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็น **พระอนาคามี** ๑ กึ่งเดือนยกไว้

ผู้ใดผู้หนึ่ง ฟังเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ **ตลอด ๗ วัน** เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหันต์ผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็น **พระอนาคามี** ๑ ๗ วัน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและ
ปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุนิพพานที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทาง
นี้ คือ **สติปัฏฐาน ๔ ประการ** ฉะนี้แล

คำที่เรากล่าว ดังพรรณนามาฉะนี้ เราอาศัยเอกายนมรรคกล่าวแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ยินดี ชื่นชมภายิตถของพระผู้มีพระภาคแล้ว

ฉะนี้แล ๗

จบมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ ๘

<http://www.84000.org/tipitaka/pitaka2/v.php?B=10&A=6257&Z=6764&pagebreak=0>

<http://www.84000.org/tipitaka/pitaka2/v.php?B=10&A=6257&Z=6764&pagebreak=0>

ศึกษาอรรถกถาได้ที่ :-

<http://www.84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=10&i=273>

สารบัญพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐

http://www.84000.org/tipitaka/read/?สารบัญพระไตรปิฎกเล่มที่_๑๐

http://www.84000.org/tipitaka/read/?index_10